

תוכנית לימודים להוראה השפה והאוריינות¹

בגן ובכיתות א-ב

רכישת הקריאה והכתיבה

יעדים נדרשים והצעות לפעילויות המקדמות את השגתם

פרופ' עמליה בר־און, פרופ' מיכל שני, פרופ' דורית ארם, ד"ר שני לוי־שמעון וד"ר לימור קולן

¹ משרד החינוך (2026). תוכנית הלימודים להוראת השפה והאוריינות ברצף שבין הגן לכיתות א-ב. המזכירות הפדגוגית, אגף שפות, הפיקוח על הוראת העברית ביסודי.

תוכן עניינים

הקדמה

תרשים מארגן להתפתחות הקריאה והכתיבה

ניצני קריאה וכתיבה – הבנת העיקרון האוניברסלי – גן צעירים (גילים 3-4)

ניצני קריאה וכתיבה – מהבנת העיקרון האוניברסלי להבנת העיקרון האלפביתי – גן

צעירים-בוגרים (גילים 4-5)

ניצני קריאה וכתיבה – הבנת העיקרון האלפביתי – גן בוגרים (גילים 5-6)

קריאה וכתיבה מבוססים ידע אלפביתי – כיתה א

קריאה וכתיבה מבוססי ידע לקסיקלי ומורפואורתוגרפי – כיתה ב

רכישת הקריאה והכתיבה

הקדמה

תהליך רכישת הקריאה והכתיבה מתרחש לאורך הילדות המוקדמת דרך כיתות היסוד הראשונות. יכולות הקריאה והכתיבה מהוות תשתית להתפתחותם של תהליכים אורייניים גבוהים – הבנת הנקרא והבעה בכתב.

בילדות המוקדמת צוברים הילדים ידע אורייני בהקשרים שונים ובאופן לא פורמלי. הידע האורייני משקף את ההבנה של העיקרון האלפביתי (ההבנה שבעברית האותיות וסימני הניקוד מייצגים צלילים) והוא בא לידי ביטוי בניצני קריאה וכתיבה. עם המעבר לכיתה א, הילדים רוכשים באופן פורמלי ושיטתי את הידע האלפביתי המאפשר את ההתקדמות בקריאה בדרך הפענוח הפונולוגי ואת ההתקדמות בכתיבה הפונטית. בשלב מאוחר יותר מתפתח השטף – המילים מזוהות כיחידה אחת באופן מהיר ויעיל ונכתבות ביתר מהירות. רכישה מוצלחת של הקריאה והכתיבה היא תנאי להתפתחות האוריינות הלשונית הרחבה [להרחבה ראו פרק שני – רכישת הקריאה והכתיבה].

בתוכנית הלימודים מוצג מודל התפתחותי לרכישת הקריאה והכתיבה [ראו [תרשים מארגן](#)]. שלושת השלבים הראשונים מאפיינים את ההתפתחות האוריינית בשנות הגן – הם מתארים את טרום-הלמידה הפורמלית ולכן מוגדרים 'ניצני קריאה וכתיבה'. שלושת השלבים שלאחר מכן מתארים את תהליכי רכישת הקריאה והכתיבה החל משלב הלמידה הפורמלית, המתרחש בישראל בכיתה א, דרך התפתחות שטף הקריאה בכתב המנוקד והתפתחות הכתיב על פי מוסכמות הכתב בכיתות ב-ג, ועד להתבססות שטף הקריאה בכתיב המלא והלא מנוקד, והתגבשות ידע רחב למדיי (אך לא מלא) על הכתיב הנכון של המילה החל מכיתה ד.

במרכז התרשים מוצגות היכולות המטא-לשוניות ובסיסי הידע המהווים בסיס משותף לרכישה של הקריאה והכתיבה; מצד ימין מוצג רצף התפתחות הקריאה ומצד שמאל רצף התפתחות הכתיבה. במבט רחבי אפשר לראות הקבלה בין התפתחות הקריאה והכתיבה כשהן מציגות ביטוי

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

ליכולות מטא-לשוניות ובסיסי ידע משותפים. בלוחות הבאים מוצגים **היעדים הנדרשים** בהתבוננות התפתחותית בחלוקה לתקופות גיל. לצד היעדים הנדרשים **מוצעות פעילויות המקדמות את השגתם של יעדים אלה** באופן המביא בחשבון את מאפייני הלומד ובהלימה לרוח הגן ובית הספר.

ההתבוננות על השנים בגן נעשית בחלוקה לשלוש תקופות בהתפתחות האוריינות המוקדמת. חלוקה זו נעשתה מכיוון שבשנים אלה הידע של הילדים כמו גם היעדים בהבניית הידע והמיומנויות משתנים באופן בולט ומובחן משנה לשנה.

להלן מפרט הלוחות:

ניצני קריאה וכתיבה – הבנת העיקרון האוניברסלי – גן צעירים (גילים 3-4)

ניצני קריאה וכתיבה – מהבנת העיקרון האוניברסלי להבנת העיקרון האלפביתי – גן

צעירים-בוגרים (גילים 4-5)

ניצני קריאה וכתיבה – הבנת העיקרון האלפביתי – גן בוגרים (גילים 5-6)

קריאה וכתיבה מבוססים ידע אלפביתי – כיתה א

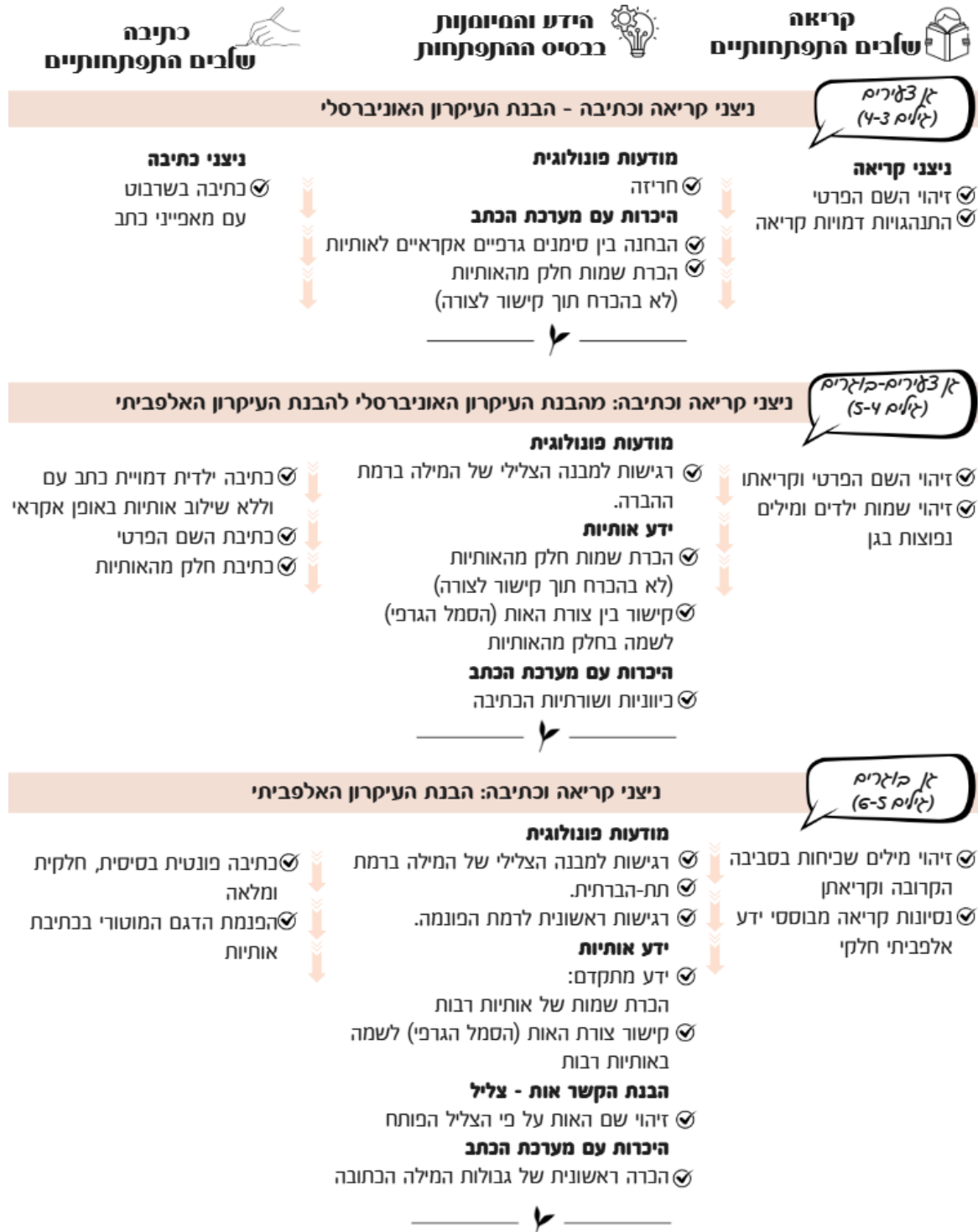
קריאה וכתיבה מבוססי ידע לקסיקלי ומורפואורטוגרפי – כיתה ב

קריאה מבוססת הקשר וכתיבה מבוססת ידע מורפולוגי – כיתות ג-ד [יפורסם בהמשך]

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

תרשים מארגן להתפתחות הקריאה והכתיבה

שלבים בהתפתחות הקריאה והכתיבה

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

שאלבים בהתפתחות הקריאה והכתיבה

כתיבה שאלבים התפתחותיים	הידע והמיומנות בבסיס ההתפתחות	קריאה שאלבים התפתחותיים
----------------------------	----------------------------------	----------------------------

קריאה וכתיבה מבוססים ידע אלפביתי כיתה א'

✓ כתיבה פונטית מלאה ✓ כתיבה מאורגנת הניתנת לקריאה ✓ כתיבת אותיות בהתאם למוסכמות	מודעות פונולוגית והבנת הקשר אות-צליל ✓ רגישות למבנה הצלילי של המילה ברמה תת-הברתית. ✓ הבנת הקשר אות-צליל ידע אלפביתי מלא ✓ ידע על כלל האותיות ✓ ידע על הניקוד ✓ ידע על אותיות אה"י ✓ ידע על אותיות הומופוניות והומוגרפיות היכרות עם מערכת הכתב ✓ שליטה בכיווניות ובשורתיות ✓ הבנה מלאה של גבולות המילה ✓ היכרות של סוגי כתב (דפוס, כתב)	✓ פענוח פונולוגי ליניארי ✓ מקוטע המבוסס על הניקוד ✓ ניצני זיהוי אורתוגרפי של מילים שכיחות ✓ קריאה של מילים משפטים וקטעים תוך העלאת משמעותם
---	---	---

שלב 4: קריאה וכתיבה מבוססים ידע לקסיקלי ומורפואורתוגרפי כיתה ב'

✓ ראשית התגבשות הכתיב המוסכם ✓ שיפור מיומנות שטף הכתיבה ✓ שימוש חלקי בסימני הפיסוק	ידע לקסיקלי ומורפואורתוגרפי ✓ ידע על המבנה האורתוגרפי והמורפואורתוגרפי של המילה הכתובה ✓ ידע על סימני הפיסוק	✓ קריאה המבוססת על ידע לקסיקלי ומורפואורתוגרפי ✓ שיפור בשטף הקריאה - בדיוק, בקצב ובפרוזודיה
--	---	--

שלב 5: קריאה מבוססת הקשר וכתיבה מבוססת ידע מורפולוגי כיתה ג'-ד'

✓ שיפור בכתיב האותיות ההומופוניות, בפרט של אותיות התפקוד ואותיות שורש מסוימות ✓ שיפור שטף הכתיבה וצמצום המשאבים המוקצים להפקת הכתב והכתיב ✓ שימוש בסימני פיסוק המבוסס על ידע תחבירי	✓ ידע מורפולוגי וידע תחבירי ✓ ידע על המבנה האורתוגרפי והמורפואורתוגרפי של המילה הכתובה ✓ ידע על אותיות תפקוד ואותיות שורש ✓ ידע על סימני פיסוק רבים	✓ מעבר לקריאה של הכתיב המלא הלא מנוקד ✓ קריאה מבוססת הקשר (בעיקר תחבירי) לפענוח מילים והומוגרפיות ✓ יישום תהליכי בקרה על שגיאות הקריאה ותיקוןן
---	--	--

רכישת הקריאה והכתיבה

יעדים נדרשים והצעות לפעילויות המקדמות את השגתם

גן צעירים (גילים 3-4)

שלב ראשון
'ניצני קריאה וכתיבה' - הבנת העיקרון האוניברסלי
מודעות פונולוגית
יעדים נדרשים ומגוון התנהגויות המעידות על השגתם * מזהים חריזה ונהנים מחריזה. * משלימים תבניות צליליות חוזרות בדקלומים ובספרי ילדים. פעילויות המקדמות את השגת היעדים * חשיפה לשירים ודקלומים מחורזים. * הקראה מרובה של סיפורים מחורזים תוך הדגשת החריזה. * קריאה חוזרת של ספרי ילדים מחורזים ושיתוף הילדים בהשלמת המשפטים המחורזים. * יצירה של שטו"זים (שטויות בחרוזים) בהתבסס על שירי השטו"זים של דתיה בן-דור. * הפקה של חרוז למילה נתונה, לדוגמה: מה המילה המתחרזת עם המילה 'שבלול'? בשלב זה אפשר לקבל גם מילים לא אמיתיות כמו 'חבלול'; או מה מתחרז עם המילה 'דחליל'? תשובה אפשרית יכולה להיות 'מליל' - זוהי מילת תפל שמקיימת את החריזה.
היכרות בסיסית עם מערכת הכתב וניצני קריאה
יעדים נדרשים ומגוון התנהגויות המעידות על השגתם * מבחינים בין סימנים גרפיים אקראיים לאותיות. * מכירים את המונח אותיות ויודעים לומר מספר שמות של אותיות (בלי לקשור אותן בהכרח לסמל הגרפי שלהן).

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

* מגלים עניין במילים כתובות בסביבה הקרובה: על אריזות של מוצרים, שלטים, כריכות של ספרים.

* מזהים את השם הפרטי.

פעילויות המקדמות את השגת היעדים

* היכרות של אותיות כקטגוריה נפרדת של סימנים גרפיים (השונים מציור, ספרות וכדומה). אפשר להציג

לילדים (באופן פיזי - כתוב או ממוחשב) אותיות, מספרים וסימנים גרפיים ולבקש מהם להקיף רק את האותיות, למיין בין סוגי הסימנים (למשל לצבוע בצבעים שונים), וכדומה.

* התבוננות בטקסטים כתובים בספרים ויצירת הבחנה בין מילים כתובות, איור ומספור.

* שיחה המעוררת את תשומת ליבם של הילדים לייצוגים הכתובים בסביבתם הקרובה כותרת הסיפור, שלט בכניסה לגן, סימון הצידוד האישי, שלטים בפינות הגן ועוד.

* משחקים המשלבים אותיות כגון לוח מגנט עם אותיות, פאזל (תצרך) משחקי זיכרון והתאמה.

* שימוש אותנטי בשמות הילדים במרחב הגן ובפעילויות, לדוגמה: הצגת שמות הילדים על גבי המגירות, סימון ציוד אישי בשמות פרטיים כתיבת שמות על עבודות יצירה, לוח תורנים ועוד.

* פעילויות חווייתיות לזיהוי השם הפרטי ושמות ילדים נוספים בגן: משחקי התאמה וזיכרון של שמות, התאמת תמונות של הילדים לשמותיהם.

* בחירת השם הפרטי מתוך מספר מילים.

* עידוד הילדים לחתום את שמם על גבי יצירות אישיות.

* התייחסות לייצוגים הכתובים בסביבה והפקת משמעות אותנטית (לדוגמה: "כאן כתוב שירותי בנות.

הכניסה היא רק לבנות"; "כאן כתוב קוביות מוצקות, ולכן זה המוקם של הקוביות המוצקות".

ניצני כתיבה

יעדים נדרשים ומגוון התנהגויות המעידות על השגתם

* כותבים בשרבוט עם מאפייני כתב.

פעילויות המקדמות את השגת היעדים

* עידוד כתיבה ילדית כחלק ממשחק או רישום על יצירות שהילדים יצרו.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

- * שיתוף התלמידים בכתיבה פונקציונאלית אותנטית של הגננת. לדוגמה: "אני כותבת רשימת ציוד לפעילות"; "אני כותבת את שמות הדמויות בסיפור. כל ילד שמשתתף בהצגה יקבל מדבקה עם שם הדמות".

* עידוד הילדים לחתום את שמם על גבי יצירות אישיות.

רכישת הקריאה והכתיבה

יעדים נדרשים והצעות לפעילויות המקדמות את השגתם

גן צעירים-בוגרים (גילים 4-5)

שלב שני
'ניצני קריאה וכתיבה' – מהעיקרון האוניברסלי לעיקרון האלפביתי
מודעות פונולוגית
יעדים נדרשים ומגוון התנהגויות המעידות על השגתם רגישות למבנה הצלילי של השפה ברמת הברות: * מזהים ומשלימים חריזה. * מפרקים מילים להברות. * ממזגים הברות למילים. * מזהים ומבודדים הברה פותחת במילים. פעילויות המקדמות את השגת היעדים <u>זיהו והשלמת חריזה</u> פעילויות המפתחות רגישות לחריזה: * חשיפה לשירים ודקלומים מחורזים. * משחקי התאמה של מילים חורזות (לדוגמה: חלון-בלון). * יצירה של שטו"זים (שטויות בחרוזים) בהתבסס על שירי השטו"זים של דתיה בן-דור. * הקראה של דקלומים ושירים מחורזים. * השלמת מילים בטקסטים מחורזים. למשל, לגלות את החריזה בטקסט בעל מבנה של חריזה: "הו, האבא שלי הוא הכי מושלם והאמא שלי היא אחת בעולם..." (א.א. מילן). <u>מודעות למבנה ההברתי של המילה: פירוק והרכבה של מילים</u>

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

התנסויות חווייתיות בפירוק מילים להברות והרכבת מילים מהברות. בכל הפעילויות חשוב שהמילים תהיינה לקוחות מתוך הקשרים (טקסטואליים ודבורים) ורלוונטיות לעולמם של הילדים. ההתנסויות ייעשו ברמת מורכבות עולה מבחינת אורך המילים והמבנה הפונולוגי שלהן. לדוגמה:

- * הברות פתוחות בלבד: דובי, מתנה, בונה
- * שילוב של הברות פתוחות וסגורות: בית (ב-ית), חולצה (חול-צה), חלב (ח-לב), רכבת (ר-כ-בת), משקפת (משק-פת), אוכלת (או-כ-לת), מרגישה (מר-גי-שה), משתוללים (מש-תו-ל-לים)
- * מילים עם רצף עיצורים: גלידה (גלי-דה), קפיצות (קפי-צות)
- * מילים עם הברות סגורות: מברג (מב-רג), ספסל (ספ-סל), מתלבשים (מת-לב-שים)
- אפשר לשלב משחקים המזמנים חלוקה של מילים להברות והרכבה של הברות למילים:
- * קפיצות, מחיאות כפיים או כל תנועה שימצאו הילדים על פי מספר ההברות במילה.
- * השוואה בין מילים קצרות וארוכות תוך ספירה של מספר ההברות, או סידור מספר קוביות ברצף בהתאם למספר ההברות במילים (מימין לשמאל, בדומה למילה כתובה או בניית מגדל וכדומה).
- * משחק מיון על פי מספר הברות בשמות הילדים, שמות המשפחה, מילים בנושא הנלמד ועוד.
- * הברות ב'טלפון שבור': המנחה לוחש הברה אחת באוזן של ילד אחד לדוגמה: ה והברה שנייה לילד אחר לדוגמה: תול. שני הילדים אומרים את ההברה על פי הסדר ח+תול הילדים המאזינים יאמרו איזו מילה הסתתרה – חתול.
- * משחק 'המלך מחלק מתנות': בקופסה מניחים מספר חפצים. 'המלך' מחלק המתנות בוחר איזו מתנה להעניק, אך הוא חייב לומר אותה בחלוקה להברות. הילדים מקשיבים וצריכים למזג את ההברות למילה שלמה. הילד שמזהה את המילה השלמה הופך להיות 'המלך'.

זיהוי ובידוד הברה פותחת

- * מיון מילים על פי ההברה הפותחת שלהן. אפשר למיין את ילדי הגן על פי שמותיהם ושמות המשפחה בהתייחס להברות הפותחות, כמו כן אפשר למיין חפצים בגן הקשורים בנושא הנלמד על בסיס זה.
- * בידוד של הברה פותחת במילים נתונות תוך כדי הפעילות השוטפת בגן. לדוגמה: מה שומעים בתחילת המילה 'בלון'? התשובה תהיה ב.
- * בידוד הברה פותחת של שם משמות ילדי הגן ושם משפחתם.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

- * אפשר לשיר שירים ייעודיים למשל: 'מה מתחיל במה?' של דתיה בן דור, אפשר להציע לילדים לחבר המשך לשיר עם הברות על פי בחירתם, למשל 'מה מתחיל ב-ס'.

היכרות בסיסית עם מערכת הכתב וניצני קריאה

יעדים נדרשים ומגוון התנהגויות המעידות על השגתם

- * מזהים כיווניות ושורתיות של הכתיבה.
- * מזהים וקוראים את השם הפרטי.
- * מזהים וקוראים השמות של הילדים וכן מילים נפוצות במרחב הגן.
- * מכירים חלק מהאותיות ומקשרים בין צורת האות לשמה.

פעילויות המקדמות את השגת היעדים

כיווניות ושורתיות בכתיבה בטקסט

פעילויות המפתחות תפיסת כיווניות המשלבות תנועה במרחב ותחושת התנועה בפעילויות גרפו־מוטוריות.

- * אפשר ללמד ריקוד בשורות ובמעגל.
- * אפשר לסדר מסלולי חיצים וללכת על פי החץ.
- * בעת הקראת ספר אפשר 'לאַצְבֵּעַ' כהדגמה.

זיהוי השם הפרטי וקריאתו

- * שימוש אותנטי בשמות הילדים במרחב הגן ובפעילויות. לדוגמה: הצגת שמות הילדים על גבי המגרות, סימון ציוד אישי בשמות פרטיים.
- * פעילויות חווייתיות לזיהוי השם הפרטי ושמות ילדים נוספים בגן: משחקי התאמה וזיכרון של שמות, התאמת תמונות של הילדים לשמותיהם.
- * בחירת השם הפרטי מתוך מספר מלים.
- * זיהוי השם בגופנים (פונטים) שונים.
- * עידוד הילדים לחתום את שמם על גבי יצירות אישיות.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

זיהוי מילים נפוצות בסביבה הקרובה

- * זיהוי מילים הנטועות במרחבי החיים של הילדים בהקשרים טקסטואליים ותוכניים: שלטים, הודעות, תמרורים, שמות חגים, משפטים קצרים כמו 'שבת שלום', שמות של פינות בגן כמו מטבח, ספרייה.
- * מעקב אחרי לוח השנה וזיהוי שמות ימי השבוע והחודשים בלוח השנה.
- * ביציאה למרחבי החיים נעודד את הילדים לזהות מילים מתוך שלטים, רחובות, תמרורים ולקרוא אותן ועוד.
- * עיצוב סביבה חינוכית אוריינית: עושר של ספרי קריאה וספרי עיון, שלטים פונקציונליים.
- * התנסויות במשחקים בסביבות למידה דיגיטליות.

הכרת חלק מהאותיות וקישור בין צורת האות לשמה

- * חשיפה מרובה לשימושים שונים במערכת הכתב בסביבה: רשימות, הודעות, כרטיסי ברכה, שלטים ועוד.
- * היכרות עם 'סרגל אותיות' והנגשתו בכל מרחבי הגן לטובת ילדים הרוצים להתנסות בכתיבה מתוך צורך פונקציונאלי. למשל: הכנת שלט לערוגות בגן, כתיבת שלטים לפינות משחק בגן, כתיבת שם וכדומה.
- * ארגון הספרים בספרייה בגן בסדר אלפביתי לפי שם הספר תוך הסתייעות ב'סרגל אותיות'.
- * חקירה של אותיות מתוך שמות הילדים. הילדים יכירו אותיות מתוך השם שלהם ומתוך שמות של ילדים בגן.
- * התייחסות לשמות של ספרים המוקראים לילדים בגן ועידוד הילדים לזהות את האותיות שבהם (מבלי לפגוע בחוויית הקריאה ובהנאה מהמפגש עם הספר).
- * הילדים יחפשו אותיות מוכרות בשלטים במרחבי הגן ובסביבה הקרובה.
- * משחקים קבוצתיים בזיהוי אותיות. לדוגמה: מפזרים במרחב כרטיסיות ועליהן אותיות. המשימה היא לאסוף הכי מהר אות מסוימת.
- * משחקי אותיות: משחקי התאמה וזיכרון.
- * משחק 'מה חסר בגננו הקטן/מה היה ונעלם' עם כרטיסיות של אותיות.
- * 'דגים אותיות': מניחים על הרצפה כרטיסיות שעליהן מוצמדים אטבי משרד. נותנים לילדים חכות עם מגנט בקצה. הילדים צריכים לדוג את הכרטיסיה של האות שאותה המנחה אומר.
- * 'מחפשים את המטמון': מחפשים את המילה – מחביאים אותיות במרחב הגן. הילדים יחפשו את האותיות על פי רמזים, כאשר ימצאו את כל האותיות, ירכיבו יחד את מילת המטמון. אפשר להסתיר את האותיות

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

בארגז החול, בשולחן המים, על מתקני החצר, במוקדי המשחק והיצירה וכדומה. אפשר לפזר אותיות של יותר ממילה אחת ולהרכיב מהן מילים שונות.

- * מכירים לילדים שירי אותיות נפוצים ומומצאים להטמעת רצף האותיות. אפשר להתחיל את השיר, לעצור ולהזמין את הילדים להמשיך ולשיר.
- * שירי אותיות עם ליווי וללא ליווי בייצוגן הגרפי. אפשר להזמין את הילדים להמציא לחן חדש לרצף האותיות.
- * עידוד כתיבה: במהלך שיחה על נושא או במהלך קריאת סיפור אפשר לעודד את הילדים לכתוב מילים שהועלו בהקשר. ההתנסויות בכתיבה יעשו בהתאמה לידע האותיות של הילדים. בשלב זה הייצוג של ההברות הוא חלקי ואין ייצוג לאותיות אהו"י.

ניצני כתיבה

יעדים נדרשים ומגוון התנהגויות המעידות על השגתם

- * משלבים כתיבה ילדית במשחק ובפעילויות בחיי היום-יום. הכתיבה יכולה להיות דמוית כתב עם וללא שילוב של אותיות אקראי.
- * כותבים את השם הפרטי (לעיתים בשיבוש כיוון או צורה).
- * מתנסים בכתיבה של אותיות.

פעילויות המקדמות את השגת היעדים

שילוב כתיבה ילדית

- * משוחחים עם הילדים על הכתיבה והשימוש בה בהזדמנויות שונות תוך הדגשת מטרת הכתיבה.
- * מדגימים שימוש בכתיבה בהקשרים שונים ולמטרות שונות (כתיבת רשימות, הודעות ועוד).
- * מעודדים כתיבה למטרות שונות בהקשרים אותנטיים: כתיבת אגרות ברכה, פתקים, הודעות.
- * מניחים חומרים המעודדים כתיבה (לדוגמה: דפי משרד, טבלאות מוכנות, פנקסים, לוחות שנה, עפרונות, עטים, מכלבים - שדכנים) במרחבים שונים בגן.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

כתיבת השם הפרטי

- * כתיבת האותיות של שם הילד בחומרים שונים: חול רטוב, חרוזים, אורז, עדשים, דיסקיות, חוטים וכדומה.
- * עידוד הילדים לחתום את שמם על עבודות יצירה שהם יצרו.

התנסות בכתיבת האותיות

- * מאפשרים לילדים להתנסות בכתיבת אותיות ומילים: להדגים איך כותבים את האותיות.
- * משוחחים עם הילדים: איך מציירים את האות? איזו תנועה עושים כדי ליצור את הצורה של האות?
- * יוזמים פעילויות חווייתיות של כתיבת אותיות על מצע של חומרים מגוונים כמו חול, צבעי אצבעות, חומר, בוך, וקצף.
- * אפשר "לצייר" את האותיות באמצעות תנועות גוף.
- * אפשר להציע לילדים להתנסות בכתיבה באמצעות כלי כתיבה בעוביים שונים (טושים עבים ודקים, גירים, צבעים, עפרונות, עטים) ולהתאימם מבחינה התפתחותית ליכולות המוטוריות של הילדים. ככל שהילד צעיר יותר, רצוי לתת לו כלים "עבים" (טושים עבים, גירים). התאמת כלי הכתיבה תיעשה בהתאם לרמת ההתפתחות של שרירי כף היד. כששרירי כף היד אינם מספיק מפותחים יש מקום לשימוש בטושים ובגירים עבים יותר וקצרים.

רכישת הקריאה והכתיבה

יעדים נדרשים והצעות לפעילויות המקדמות את השגתם

גן בוגרים (גילים 5-6)

שלב שלישי
'ניצני קריאה וכתיבה' – הבנת העיקרון האלפביתי
מודעות פונולוגית והבנת הקשר אות-צליל
יעדים נדרשים ומגוון התנהגויות המעידות על השגתם מודעות הולכת ומתפתחת למבנה המילה ברמה תת-הברתית והבנה של הקשר אות-צליל: * מפרקים מילים על פי חלוקה הברתית ותת-הברתית. * ממזגים יחידות צליליות למילים. * מזהים ומבודדים צירוף (של עיצור ותנועה) פותח במילה. * מזהים ומבודדים עיצור סוגר במילה. * מזהים עיצור פותח המילה. * מבססים את הבנת הקשר אות-צליל תוך שילוב האותיות הכתובות ומגלים ערנות למבנה הפונולוגי של מילים בשילוב המילה הכתובה. פעילויות המקדמות את השגת היעדים <u>פירוק של מילים על פי חלוקה הברתית ותת-הברתית</u> * התנסויות חווייתיות במיזוג של יחידות צליליות למילים. אפשר להיעזר בבובות המפיקות מילים בצורה מקוטעת והילדים צריכים למזג את היחידות הצליליות ולזהות את המילים. * פעילויות חווייתיות של פירוק והרכבה של מילים בדומה לרמת הברות (לעיל), אלא שהפעם המילים מחולקות ליחידות של <u>צירופים</u> (עיצור ותנועה) ו<u>עיצורים בודדים</u>. תרגול במילים בנות הברה אחת או שתי הברות. לדוגמה: הברה אחת: חלוקת המילים תוף ל- תו-ף; קוף ל- קו-ף; מילים בנות שתי הברות:

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

חלוקת המילים חלב\ח-ל-ב\; אריה\א-ר-י\ה\; מומלץ להיעזר באצבעות או בנקישות לשם הדגשת החלוקה.

* ²מניפולציות פונולוגיות ברמת ההברה: בשלב זה, שבו הילדים שולטים בפירוק המילה ברמת ההברה, אפשר לשחק במשחק שבו משמיטים הברה ומגלים מה נשאר: למשל, כפתור ללא כף נשאר תור, וללא תור נשאר כף.

זיהוי ובידוד צירוף פותח במילה

* פעילויות חווייתיות לזיהוי ובידוד צירוף פותח במילה (צירוף של עיצור־תנועה): ראו דוגמאות לפעילויות ברמת ההברה בשלב השני [\(גן צעירים־בוגרים גילאי 3-4\)](#). המילים יכולות להיות בנות הברה אחת (**תו** במילה **תוף**), או בידוד צירוף פותח במילים רב־הברתיות כשההברה הראשונה סגורה (**מי** במילה **מברשת**, **ח** במילה **חולצה**).

זיהוי ובידוד עיצור סוגר במילה

התנסויות חווייתיות ומגוונות בזיהוי ובידוד עיצור סוגר במילה. המילים במשימות אלה צריכות להיות בעלות עיצור סופי למשל – דבש, כדור, חלון. קל יותר לתרגל עם מילים בעלות עיצור סופי שאפשר למשוך את הגייתו (למשל – ש, ר, ל, ח). המשימה יכולה להיות מאתגרת כיוון שהיא דורשת מהילד להפנות קשב לסוף המילה, ולא תמיד הדבר ברור. כמו כן, היא מערבת זיכרון עבודה – לפרק את המילה ובו-זמנית לזכור את הצליל האחרון.

* בידוד עיצור סוגר במילה (לדוגמה: בסוף המילה **לגל** שומעים **לללל**, בסוף המילה **אך** שומעים **פפפפ**, מה שומעים בסוף המילה **ראש**?).

* זיהוי של מילה מסתיימת בעיצור מסוים מבין מספר מילים (לדוגמה: איזה חלק בפנים מסתיים ב- מממ? לחיים, עיניים, שפתיים).

² מניפולציות פונולוגיות מתייחסות ליכולת לבצע פעולות שונות בצלילי המילים, כגון הוספה, השמטה, החלפה או שינוי סדר של צלילים. מיומנות זו היא חלק ממודעות פונולוגית, שהיא היכולת להבין ולעבד את צלילי השפה הדבורה.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

* מציאת מילים המסתיימות באותו עיצור (לדוגמה: איש, דבש, ראש).

* משחקי מיון – מפזרים כרטיסיות בעלות צלילים סוגרים זהים – מכל צליל יהיו מספר כרטיסיות. רצוי וחשוב לאפשר לילדים להמציא משחקים על בסיס הכרטיסיות. למשל – זיכרון, מסלול, לוטו. אפשר לשחק בקבוצה קטנה, או במעברים ולשלב פעילויות מוטוריות.

זיהוי עיצור פותח במילה וביסוס הקשר אות-צליל

בשלב זה יש לחזק את הקשר בין האות לצליל, ומתאים לעשות זאת באמצעות פעילויות לזיהוי העיצור הפותח במילה. חיזוק הקשר ייעשה באמצעות חשיפת הילד בזמנית לעיצור ולשם האות ומומלץ גם לצורת האות. את כל הפעילויות אפשר לעשות תוך אמירת הצליל בלבד, אמירת האות בלבד או אמירה שמשלבת את הצליל ואת האות.

יש לשים לב לכך שזיהוי עיצור פותח עשוי להיות מאתגר כיוון שנדרש לזהות את העיצור בתוך הצירוף עיצור-תנועה (לזהות את העיצור ב־ בצירוף בו במילה בובה).

מומלץ להתחיל במילים המתחילות בצרור (גלידה, כביש, שריקה). במילים אלה לא נדרש פירוק של הצירוף. לאחר מכן לעבור לזיהוי של המילים האחרות, הפותחות בצירוף (בובה, חלון). קל יותר לתרגל עם עיצורים שאפשר למשוך את ההגייה שלהם (ש – שביל, שקט, ז – זבוב, זרת, ס – סביבה, ספר, ל – לחם, לימון, ר – רגל, ראש, ח – חתול, חילזון, מ – מיטה, נ – נמלה).

* משחקי זיהוי: הגננת אומרת "אני חושבת על חפץ שמתחיל בצליל ה־, באות ח' (ומראה את האות)" או "חפשו תמונה שמתחילה בצליל ה־, באות ר' (ומראה את האות)". הילדים מוזמנים להביא חפץ מתאים או להצביע על תמונה מתאימה. בהמשך הילדים הופכים להיות מנחים והם בוחרים חפץ ומנחים את הפעילות.

* מיון מילים המוצגות בתמונות (שמש, שעון, לחם, לשון) לפי העיצור הפותח: "על הקופסה הזו כתוב 'שי', ועל הקופסה הזו כתוב 'למ'". לקופסה הזו נכניס מילים שמתחילות ב-ש, שי, ו לקופסה הזו נכניס מילים שמתחילות ב-ל, למ"ד"

* להציע פעילויות בהקשר. לדוגמה: בונים יחד מילון. כותבים את האות וכל ילד אומר מילה המתחילה באות שהוא חושב עליה ומוסיפים אותה למילון.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

- * פעילויות פונולוגיות הקשורות לשמות הילדים. לדוגמה: מפזרים כרטיסיות עם שמות הילדים. מזמינים את הילדים לאתר שם שמתחיל בצליל מסוים – "נחפש ילד שהשם שלו מתחיל בצליל ד". הילדים מזהים את השם ואומרים באיזו אות השם מתחיל.
- * משחק 'האות החסרה בשמות שלנו': על כרטיסיות נכתוב את שמות הילדים אך אות אחת חסרה. הילדים יזהו את האות החסרה.
- * אותיות בתוך חישוקים על הרצפה. אומרים שם/צליל של אות והילד קופץ לאות הזו.
- * קופסת אותיות מטיילת: לקראת סוף השבוע נניח אות בתוך קופסה. אח הילדים בגן מקבל את הקופסה לביתו. הוא צריך לגלות איזה אות הוא קיבל ולהכניס לקופסה כמה שיותר פריטים שיש בהם את האות. ביום ראשון הקופסה חוזרת לגן, נזהה ונשיים את הפריטים שבקופסה וננסה לזהות את האות. לדוגמה: האות ש – פריטים שאפשר להכניס לקופסה: משחת שיניים, מברשת, שיר, שעון, צבע שחור, שוקולד, קשית, פטיש. חשוב מאוד לאפשר לילדים להיות שותפים בתהליך. לאחר רכישת המיומנות הם יכולים להמציא בעצמם משחקים לתרגול בתחום זה.

היכרות בסיסית עם מערכת הכתב וניצני קריאה

יעדים נדרשים ומגוון התנהגויות המעידות על השגתם

היכרות מתקדמת עם מערכת הכתב וידע אותיות מתקדם

- * מכירים את שמות האותיות ומקשרים כל אות לסמל הגרפי המתאים.
- * מכירים את גבולות המילה הכתובה.
- * מזהים מילים שכיחות בסביבה הקרובה.
- * מבחינים במבנה גרפי של טקסטים מסוגים שונים. לדוגמה: שיר, סיפור, כרטיס ברכה, תפריט, מחירון.

פעילויות המקדמות את השגת היעדים

הכרת שמות האותיות וקישורן לסמל הגרפי

יצירת הזדמנויות להיכרות עם שמות האותיות והסמל הגרפי שלהן. שמות ילדי הגן יכולים להוות בסיס מצוין להיכרות של האותיות וקישורן לסמל הגרפי.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

פעילות המתאימה לקבוצה קטנה:

אפשר להזמין את הילדים להביא את כרטיסיות עם השם שלהם ויחד לבדוק תוך כדי זיהוי ושיום האות:

- אילו אותיות מופיעות בשמות הילדים בקבוצה?
- האם יש ילדים שיש להם את אותן אותיות בשם?
- כמה אותיות בשמות הילדים בקבוצה?
- בשם של מי יש את מספר האותיות הגדול ביותר?
- בשם של מי יש את מספר האותיות הקטן ביותר?

בשלב הבא אפשר להפוך את כל הכרטיסיות. בכל פעם חושפים כרטיסיה של אחד השמות. דוגמאות להנחיות המקדמות ידע אותיות: ציינו את שם האות הראשונה/האחרונה/השנייה וכדומה. לאחר תרגול ראשוני הילדים יכולים להנחות את הפעילות ולהציע הצעות להוראות.

* אפשר לפזר כרטיסיות במרחב ולשחק משחקים לזיהוי האותיות, למשל מוצאים את האותיות לפני שהשעון מצלצל, או לפני שהשיר מסתיים, או לפני ששעון החול אוזל וכדומה. בהמשך אפשר להזמין את הילדים להציע כללים למשחק.

* אפשר להמציא מילים לשירי פולקלור ולשלב בהן את שמות האותיות, ותוך כדי השיר להזמין את הילדים לרוץ ולעמוד ליד כרטיסיית האות, למשל:

מאחורי ההר אל"ף, א"לף א"לף

שם ישבו שלושה גמדים ב"ית, ב"ית, ב"ית

לא אכלו ולא שתו ר"יש, ר"יש, ר"יש

רק ישבו ופטפטו כף, כף, כף

* משחקי אותיות לתרגול: זיכרון, לוטו, דומינו עם אותיות בגופנים שונים ועוד.

* קריאת ספרי אותיות (לכל אות מוצמדות מילים הכוללות את האות בהתחלה, באמצע או בסוף).

* הכנת ספרי אותיות: אפשר להזמין את הילדים לבחור נושא מעולם התוכן שלהם ולהכין ספר אותיות של מילים קשורות ולהוסיף את הספר לספריית הגן.

* אפשר לשחק משחק איתור האות במשחק 'אני חושבת על'.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

- * משתמשים בסרגל אותיות גדול שאותו פורשים במרחב, מגדירים את האות המבוקשת על פי סדר האותיות ומזמינים את הילדים לפעול על פי הוראה. לדוגמה: אני חושבת על האות שבאה אחרי 'דל"ת' מי שיודע מוזמן להניח את כף היד על האות. לאחר תרגול עם הילדים נזמין אותם להיות המנחים.
- * במסגרת פעילויות עם הקהילה אפשר להזמין חברי קהילה לדוגמה: הורים, תלמידים מתנדבים כדי שיסייעו ביצירת רצפי אותיות למשחקי תנועה במרחב החצר. אפשר להזמין את הילדים להמציא דרכים לכניסה לגן על פי רצף האותיות. למשל לקפוץ על כל אות שנייה ולומר את שמה, או לקבוע רצף אותיות שעל פיו הילדים ייכנסו לגן.
- * הכנת רשימות המבוססות על מיון על פי אותיות הא"ב, לדוגמה: ספר טלפונים של ילדי הגן, ארגון הספרים בספרייה.
- * משחקים להיכרות עם האותיות בסביבות דיגיטליות.

הכרת גבולות המילה הכתובה

כאשר הילדים נחשפים לטקסט כתוב כמו בסיפור, בשיר, בדקלום, בכתבה נפנה את תשומת הלב לרווחים בין המילים ונבקש מהם לשער מדוע קיימים הרווחים האלה. אפשר תוך הקראה של שיר קצר לבקש להצביע על כל מילה בזמן שהיא נהגית.

זיהוי וקריאה של מילים חדשות בסביבה הקרובה

- * התנסויות בקריאת מילים חדשות באמצעות פענוח חלקי של האותיות והצלילים במילה.
- * התנסויות בקריאה של שלטים בסביבת הילד, קריאת כותרות של סיפורים או ספרים תוך שימוש בידע אותיות מתהווה ומתוך הקשר.
- * שיח אורייני אודות התהליך שהופעל בקריאה: "כיצד ידעת שכאן כתוב ...?" במה הסתייעת כדי.....?".

הבחנה במבנה גרפי של טקסטים מסוגים שונים

היכרות עם המבנה הגרפי של שיר לעומת סיפור, מבנה של הזמנה, רשימות (למשל רשימה שמית), תפריט, מחירון וכדומה.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

- * במהלך הפעילויות עם הילדים חשוב להפנות את תשומת ליבם למבנה הגרפי של הכתוב. למשל, אפשר לזמן בגן פעילויות של בישול ואפייה ובעת הביצוע להציג את המתכון ולשוחח על המבנה הגרפי שלו.
- * בזמן הקראת שיר אפשר להציג בפני הילדים את מבנה השיר: הבתים, הפזמון החוזר, השורות הקצרות. אפשר להזמין את הילדים להציע הצעות וליצור סמלים מוסכמים לסימון הבית והפזמון החוזר.
- * במשך השנה נערכות פעילויות קהילתיות, המזמנות כתיבה של טקסטים גרפיים שונים למשל: הזמנה למסיבה או למופע, רשימות להתארגנות – חלוקת תפקידים, כיבוד ועוד. חשוב לשתף את הילדים בפעילות זו ולהסב את תשומת ליבם לשוני של הטקסט הגרפי בהתאם למטרה.

ניצני כתיבה

יעדים נדרשים ומגוון התנהגויות המעידות על השגתם

- * כותבים מילים בכתיבה פונטית בסיסית, חלקית ומלאה.
 - * ביסוס הדגם המוטורי בכתיבת אותיות.
 - * מתנסים בכתיבה של מילים וצירופי מילים למטרות שונות.
- ילדים יכולים לכתוב מילים בכתיבה המוגדרת '**כתיבה פונטית (בסיסית ו/או חלקית ו/או מלאה)**', '**כתיבה ילדית**' או '**כתיבה מומצאת**' כאשר מתבססת אצלם הבנת העיקרון האלפביתי והם מחזיקים ברפרטואר מסוים של אותיות.

פעילויות המקדמות את השגת היעדים

כתיבה פונטית

כתיבה פונטית בסיסית היא ייצוג מילים באמצעות אות אחת או יותר, למשל כתיבת המילה פרח באמצעות האות פ"א בלבד.

כתיבה פונטית חלקית ומלאה משמעותה כתיבה של מילים עם אותיות התואמות את העיקרון האלפביתי.

הכתיבה הפונטית החלקית כוללת ייצוג חלקי של העיצורים ובשלים מתקדמים יותר גם של התנועות (אותיות אהו"י), ולא נדרש ייצוג לפי כללי הכתיב המוסכם (לדוגמה: כתיבת המילה 'מטוס' כך – 'מתס').

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

כאשר משלבים את המודעות הפונולוגית בפעילויות הכתיבה הפונקציונליות נוכל לתרגל את הכתיבה על ידי חלוקה תת-הברתית. למשל בעת כתיבת מתכון, כאשר רוצים לכתוב את המילה 'חלב' ננסה יחד עם הילדים להקשיב לצלילים, לזהות את השם של כל אות ולכתוב.

התנסויות בכתיבה של מילים וצירופי מילים למטרות שונות

ילדים בגן נהנים מהתנסויות בכתיבה גם אם הם לא שולטים במיומנויות הכתיבה. נעודד את הילדים להשתמש בכתיבה להשגת מגוון מטרות חברתיות ותקשורתיות ונעשה זאת בהקשרים שונים בשגרת היום בגן.

ההתנסויות בכתיבה בחלקן תהיינה חופשיות ועצמאיות ובחלקן תהיינה מלוות בהוראה מונחית בקבוצה קטנה. **בהוראה מונחית** נתייחס לקשר בין אותיות לצליליהן, למוסכמות הכתב ולמאפייני הטקסט (איגרת ברכה, רשימה). נעודד ילדים לכתוב לפי מה שהם יודעים ואם הם שואלים: "איך כותבים...?" נסייע בהכוונה לזיהוי הצליל ולאופן ייצוגו באותיות. בשלב זה כל התנסות חשובה לביסוס קשר אות-צליל. נקבל כל כתיבה גם אם היא בכתיבה פונטית חלקית או שגויה (כגון השמטה והחלפה של אותיות), ולא נצפה לכתיבה הניתנת לקריאה. חשוב לעצב סביבה גנית אוריינית המעודדת כתיבה. **למידת עמיתים** אף היא מעודדת כתיבה ותומכת בכתיבה. רצוי ש'סרגל האותיות' יהיה נגיש וזמין להם וכן אמצעים מגוונים לכתיבה במרחבי הגן ובחצר. הצעות להתנסויות בכתיבה המשולבות בשגרת היום בגן:

- * כתיבת מילים באמצעות אותיות מגנטיות (למשל, האות גימ"ל טיילה ופגשה את האות נו"ן – איזה מילה כתבנו?).
- * כתיבה למטרות אותנטיות בהתאם לצורך העולה ממשחק או מפעילויות המצריכות כתיבה למשל, כתיבת שלטי אזהרה או הוראה לפי צורך: כגון "נא לא לפרק"; "זהירות צבע טרי".
- * כתיבת שלטים בגינה אחרי זריעה ושתילה: צנונים, חסה וכדומה, תיעוד מעקב אחרי התפתחות הצמחים.
- * כתיבת שם הספר לפני השאלתו בכרטיס השאלת ספרים אישי.
- * כתיבת איגרת ברכה ליום הולדת: אפשר ליצור לוח תוכן לימי הולדת ולציידו דוגמאות לאגרות ברכה, אגרות ברכה ריקות, כלי כתיבה וחומרי יצירה לקישוט.
- * כתיבת איגרת ברכה להחלמה מהירה. הילדים יכתבו איגרות ברכה ויניחו במגרות של הילדים שנעדרו בשל מחלה.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

- * כתיבה המלווה פעילות של הפקת הצגה בגן: הכנת השלט והכרטיסים להצגה.
 - * כתיבת סיפור המלווה סידור תמונות ברצף.
 - * כתיבה מסוגים שונים המלווה הקמת חנות בגן, כגון: הכנת מחירון, רשימת מצרכים לקנייה, שלטים למוצרים ושלט עם שם החנות.
 - * כתיבה מסוגים שונים המלווה פעילות של "בית קפה" כגון: הכנת שלט עם שם בית הקפה, מודעה על שעות הפעילות, כתיבת תפריט.
 - * התנסויות בכתיבת מתכון כפעילות שחזור בעקבות פעילות בישול או אפייה בגן. פעילות זו מתאימה להוראה מונחית בקבוצה קטנה. במרכז הפעילויות יעמוד השיח הדיאלוגי על אודות רכיבי המתכון שבעקבותיו יתנסו הילדים בכתיבת המתכון.
 - * שיתוף הילדים בכתיבת הודעות להורים, לדוגמה: להביא תפוז ואשכולית, להגיע בחולצה לבנה.
 - * שיתוף הילדים בכתיבת הזמנה למסיבה.
 - * הכנת ספר טלפונים של הילדים הכולל שמות ומספרים.
 - * הכנת ספר טלפונים של מספרי חירום.
 - * פעילות מונחית בקבוצה קטנה: הכנת משחקים לנושא שהילדים בוחרים, שבהם משולבת כתיבה, למשל משחקי זיכרון, לוטו, מסלול.
 - * התנסויות בכתיבה בעקבות שיחה או קריאה דיאלוגית מונחית של ספר.
- ביסוס הדגם המוטורי בכתיבה
- * שימוש במגוון רחב של כלי כתיבה לתרגול כיווניות הכתיבה של האותיות.
 - * התנסויות בכתיבה במגוון של חומרים למשל כתיבה על קצף, כתיבה בחול, כתיבה על לוח מחיק, כתיבה בגירים בחצר.

רכישת הקריאה והכתיבה

יעדים נדרשים והצעות לפעילויות המקדמות את השגתם

כיתה א

שלב רביעי
קריאה וכתיבה מבוססות ידע אלפביתי
מודעות פונולוגית והבנת הקשר אות-צליל
יעדים נדרשים ומגוון התנהגויות המעידות על השגתם * מגלים ערנות למבנה הצלילי של המילה ברמה תת־הברתית. * מבינים את הקשר אות-צליל. * קושרים בין המבנה הצלילי של המילה ובין המילה הכתובה. פעילויות המקדמות את השגת היעדים בתחילת השנה נעריך את המודעות הפונולוגית באמצעות מבדק הקריאה (משימה 2). נקדם את הערנות למבנה הצלילי של המילה באמצעות פעילויות המוצעות בספרי הלימוד ובאמצעות מגוון פעילויות חווייתיות ומשחקיות המוצעות במרחב הכיתתי. <u>פעילויות המקדמות מודעות פונולוגית ברמה תת־הברתית והבנת הקשר אות-צליל</u> (ראו לעיל גן בוגרים) בכל ספרי הלימוד להוראת השפה בכיתה א ישנן פעילויות המקדמות יעדים אלה. לצד למידה בספר הלימוד נציע פעילויות חווייתיות ומשחקיות. להלן הצעות לפעילויות המקדמות ערנות למבנה הצלילי של המילה בשילוב המילה הכתובה: * התנסויות מגוונות ומשחקיות בחלוקה של מילים ליחידות תת־הברות וביצוע פעולות של מיון והשוואה של המילים על פי מספר היחידות שהן כוללות. * התנסויות מגוונות במיון מילים לפי הצליל הפותח (ברמת הצירוף וברמת העיצור), למשל: הצגה של תמונות המתחילות בעיצורים שונים (שמש, דלת, שעון, חתול, שלט, שרשרת), שיום הפריטים בתמונות

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

ולאחר מכן איתור המילים המתחילות בצליל 'ש' (שמש, שעון, שלט), ומיון למילים המתחילות ב-'ש' (שמש, שלט) ומילים המתחילות ב-'ש' (שעון, שרשרת). כדאי להוסיף למיון את האות הכתובה, למשל להכין קופסה עם האות ש' וקופסה עם אותיות אחרות. בשלב של מיון המילים שמתחילות באות 'ש' לפי הצירופים השונים (ש, ש) אפשר לבקש לכתוב את האות עם סימן הניקוד, בהתאם לשלב ברכישת סימני הניקוד.

- * התנסויות מגוונות ומשחקיות במיון מילים לפי העיצור הסוגר, בדומה לפעילויות בשלב השלישי ([גן בוגרים](#)).
- * השלמת יחידות צליליות המושמטות ממילה כתובה וכתובה שלהן. לדוגמה, ליד תמונה של עפיפון ייכתבו מילים עם ההשמטות במקומות שונים במילה – בתחילת מילה, באמצע המילה ובסוף המילה – בהתאם לשלב ברכישת סימני הניקוד. בשלב ראשון הילדים יזהו את היחידה הצלילית החסרה ולאחר מכן ישלימו בכתובה. לדוגמה: ☐פיפון; ☐יפון; ☐פיפון; ☐פיפון.
- * התנסויות חווייתיות ומשחקיות בסביבות למידה דיגיטליות (סביבות דיגיטליות נרכשות בגפ"ן).

ידע אלפביתי

יעדים נדרשים ומגוון התנהגויות המעידות על השגתם

שולטים שליטה מלאה בידע האלפביתי:

- * מכירים את כלל האותיות.
 - * מכירים כל סימני הניקוד.
 - * מכירים את אותיות אהו"י.
 - * מכירים אותיות הומופוניות (ט-ת; ח-כ; ש-ס; ב-ו; א-ה-ע; ק-כ).
 - * מכירים אותיות הומוגרפיות (אותיות בכ"פ והאות ש).
- מגיעים לשליטה מלאה בידע האלפביתי עם תום תהליך הלמידה המדורג.

פעילויות המקדמות את השגת היעדים

ידע אלפביתי

הוראה מפורשת, מובנית ושיטתית של בסיסי הידע האלפביתי בהתבסס על שיטת הקריאה שנבחרה בספרי לימוד המאושרים לשימוש. ההוראה המופרשת תיעשה במשך כשישה חודשים ולא יאוחר מסוף שנת הלימודים.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

ההוראה תיעשה בקבוצות קטנות (6-8 תלמידים). ארגון הלומדים יעשה בהתאם לקצב רכישת הידע האלפביתי ומיומנויות הפענוח הפונולוגי של התלמידים.

הלמידה תלווה בהתנסויות מגוונות ומשחקיות במרחב הכיתתי.

הצעות לפעילויות המקדמות ידע אלפביתי:

- * התנסויות חווייתיות ומשחקיות לביסוס השליטה וההיכרות עם האותיות: זיהוי אותיות, שיום אותיות והפקת הצליל. למידה של אותיות תיעשה גם בחשיפה למילים שונות (המוצגות בתמונות) המתחילות באותו עיצור אבל בצירופים שונים (שעון, שמש, שיר, שולחן).
- * הוראה מפורשת של ידע אותיות, ידע סימני ניקוד ואופן הצטרפותם לצירוף (אות וסימן ניקוד – ש, או אות אהו"י וסימן ניקוד – שי).
- * במקביל ללמידה של סימני ניקוד נתרגל פענוח של רשימת צירופים שבהן משתנה האות או סימן הניקוד.
- * פעילויות להבחנה והתאמה בין אותיות דפוס לאותיות כתב. כל זאת באופן מדורג ובהתאם לשלב ברכישת סימני הניקוד.
- * חיפוש מילים הכוללות אות משותפת, לדוגמה: המשחק 'חי, צומח, דומם' הכולל שליפה של כמה שיותר שמות המתחילים באות מסוימת.
- * שיבוץ אותיות לתבניות צליליות שונות וקריאתן (לדוגמה: גלגל סימני ניקוד ואותיות; בית לכל סימן ניקוד המארח אותיות).
- * התאמת צירוף פותח למילים המוצגות בתמונות בסימני הניקוד שנלמדו.

ידע על אותיות אהו"י

הכרת התפקידים השונים של אותיות אהו"י כמייצגות גם עיצורים וגם תנועות והבנה של ייצוג התנועות באמצעות אותיות אהו"י.

- * פענוח וכתיבה של צירופים הכוללים אותיות אהו"י למשל – 'בו', 'שי', 'לה'.
- * פענוח וכתיבה של מילים הכוללות את אותה אות פעם בתפקידה כעיצור ופעם בתפקידה כתנועה, וניהול שיח מטא-לשוני אודות ההבדלים. למשל: האות וי"ו במילה 'ורד' לעומת האות וי"ו במילה 'שוק'.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

- * הבחנה בין מילים המסתיימות באות הא (ָה או ֶה) למילים שאינן מסתיימות בתנועה (חולה – חול; פרה – פר; מספרה – מספר; שירה – שיר; חבר – חברה). הבחנה זו מדגישה שהאות הא מייצגת את התנועות a או e בסוף המילה (לאות ה"א בסוף מילה יש "חברה" / ֶה או ָה).
- * במהלך הכתיבה אפשר להסב את תשומת הלב לאותיות אהו"י המייצגות תנועה.

ידע על אותיות הומופוניות

- הכרת אותיות הומופוניות (אותיות המייצגות את אותם הצלילים): ט-ת; ח-כ; ש-ס; ב-ו; א-ה-ע; ק-כ.
- * פעילויות התאמה של מילים הומופוניות לתמונות, לדוגמה: סערה – שעה; קרא – קרע – קרה.
 - * השלמת מילים במשפטי מילוי (קלז), לדוגמה: החתול שוכב על / אל הכרית.

ידע על אותיות הומוגרפיות

- הכרת אותיות הומוגרפיות (אותיות המשנות את צלילן בעקבות הניקוד): אותיות בכ"פ והאות ש.
- * מיון מילים בהבחנה בין דגושות לרפות ובין שימנית ושמאלית. לדוגמה: שפם, שקית, משאית / שעון, שוקולד, שמש; תפוח, מפוחית, התפוצץ / עפיפון, לחפוף, אפיפית.

קריאה

יעדים נדרשים ומגוון התנהגויות המעידות על השגתם

פענוח פונולוגי ליניארי (כלומר, קריאה 'מקוטעת' או 'מצרפת') **מדויק** של מילים ומשפטים המבוסס על **ידע**

אלפביתי:

- * קוראים מילים, משפטים וקטעים קצרים בסימני הניקוד שנלמדו.
 - * מציינים את משמעות המילה או המשפט שקראו.
- פענוח פונולוגי** מיומן של מילים ומשפטים המבוסס על **ידע על מבנה המילה:**
- * נעזרים במבנים דומים של מילים לפענוח פונולוגי מיומן ומהיר יותר של מילים.
 - * מגלים ניצני זיהוי אורתוגרפי של מילים החוזרות על עצמן.
 - * מזהים מילים החוזרות על עצמן וקוראים אותן באופן גלובלי (מהיר ומדויק).

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

פעילויות המקדמות את השגת היעדים

התנסויות מגוונות בפענוח של מילים, משפטים וקטעים קצרים בסימני הניקוד שנלמדו. בספרי הלימוד מצויים טקסטים להתנסויות בקריאה באופן מובנה ושיטתי המותאם לתהליך למידת סימני הניקוד. חשוב שההתנסויות בפענוח מילים, ומשפטים קצרים ילווה בהקשבה לתלמידים הקוראים בקריאה קולית ומישוב התלמידים על אופן קריאתם. חשוב שהקריאה תהיה מנוטרת הבנה ולא קריאה לשם תרגול הקריאה.

פעילויות המקדמות פענוח ליניארי מבוסס ידע אלפביתי

- * התנסויות חוזרות ומגוונות בפענוח של מילים ומשפטים בסימני הניקוד שנלמדו. בתחילה כל סימן ניקוד בנפרד (בְּנֶה) ועם ההתקדמות בשילוב של סימני ניקוד (סֵפֶר). סדר סימני הניקוד אינו מחייב.
- * הרכבת מילים מצירופים.
- * ניתוח שגיאות קריאה עם התלמידים: נקשיב לתלמידים קוראים, נזהה את השגיאות בקריאה ונשוחח איתם על המקור לשגיאה. נדגיש את החשיבות של הפקת משמעות ובקרה על הקריאה.
- * התנסויות חוזרות בקריאה המלווה בפעילויות לניטור להבנה ולהפקת משמעות במהלך הקריאה.
- * התאמת מילים ומשפטים לתמונות.
- * מילוי מילים (קלוז) במשפטים ובטקסטים קצרים.
- * מיון מילים לפי קטגוריות סמנטיות.
- * מציאת מילה יוצאת דופן לפי קטגוריה סמנטית.
- * התאמת מילים לפי קטגוריות סמנטיות, כגון: מילים מנוגדות, מילים נרדפות וצירופי מילים.
- * חשיפה לספרים ולסיפורים בספרי ילדים שיש בהם בולטות למילים בסימני הניקוד שנלמדו, לדוגמה: 'לבד על המרבד' מאת בריאן וילדסמית, 'פחדרון בארון' מאת מרסר מאיר, 'שפן' מאת גלעד סופר, 'ארץ יצורי הפרא' מאת מוריס סנדק. נקרא את הספרים לתלמידים ונעודד אותם לקרוא בספרים בעצמם. חשיפה זו מעוררת מודעות לשוניית ומקדמת את הידע האורתוגרפי בצורה עקיפה ולא מפורשת.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

הצעות לפעילויות המקדמות פענוח פונולוגי הנעזר במבנים חוזרים של מילים:

תרגול הקריאה יעשה על בסיס של מבנים לשוניים חזרתיים תוך שילוב הוראה מפורשת של הידע הלשוני בצורות הנטייה, לדוגמה: הטיית זכר-נקבה; הטיית יחיד-רבים; הטיית עבר-הווה וכדומה.

* התנסויות חוזרות בפענוח מילים בסימני הניקוד שנלמדו דרך תבניות בעלות מבנה תנועי זהה והדגשת המבנה המורפולוגי המשותף. למשל, הפעלים: שמר וכתב או התארים שביר, דביק, שעיר.

* מיון מילים לפי קטגוריה מורפולוגית, לדוגמה: מיון מילים לפי מין (חלוקה של פעלים לפי מה שבנות עושות ומה שבנים עושים) או לפי זכר נקבה (חלקו את בעלי החיים לפי זכר ונקבה) או לפי גוף (חלקו את הפעלים לפי מה שאני עשיתי ומה שהוא עשה).

* חקירת מילים: נבחר מילים משמעותיות בטקסטים שיש להן מבנה מורפולוגי סדיר ובולט. נשוחח על הדמיון במבנה של המילים. נכין רשימה של המילים, נוסיף מילים בעלות מבנה זהה ונקרא את המילים ברצף. לדוגמה: מצאתי, יצאתי, שאלתי, אספתי, חזרתי. בכיתה א המורה תאתר את המילים ותיצור רשימות מילים במבנה דומה. נשוחח על מאפייני המילים (למשל צורת הנטייה) ונחשוב יחד עם מילים נוספות המתאימות לרשימה. באופן זה ניצור רשימת קריאה. התלמידים יתרגלו קריאה של המילים ברצף.

* חקירה של מילים הומוגרפיות – מילים הזהות מבחינת האותיות אך שונות בניקודן, לדוגמה: דרך-דרך, עצם-עצם. או מספר-מספר, מגדל-מגדל וכדומה.

זיהוי גלובלי של מילים החוזרות על עצמן

* שימת לב למילים החוזרות על עצמן בטקסט כגון - מילות קישור, מילות יחס, כינויי גוף, מאזכרים, שמות.

* זיהוי וסימון מילה דומיננטית החוזרת על עצמה בטקסט.

כתיבה

יעדים נדרשים ומגוון התנהגויות המעידות על השגתם

* כותבים בכתיבה פונטית מלאה: כתיבה המייצגת את כל צלילי המילה – עיצורים ותנועות, אך לא בהכרח על פי כללי הכתיב.

* מבינים את גבולות המילה ויוצרים רווחים בין המילים.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

* כותבים בכתיבה מאורגנת הניתנת לקריאה.

* הפנמת הדגם המוטורי: כותבים אותיות בהתאם למוסכמות.

במהלך השנה, בהתאם לרכישת הקריאה מייצגים את התנועות באמצעות אותיות אהו"י, וכן לומדים על אותיות סופיות.

פעילויות המקדמות את השגת היעדים

הפנמת הדגם המוטורי

הוראה מפורשת של אופן כתיבת האותיות בדפוס ובכתב.

הנחיה לכתיבת האותיות על פי המוסכמות תוך שמירה על כיווניות. כתיבה על פי המוסכמות בכיווניות התקינה תסייע בהתפתחות שטף הכתיבה.

הצעות לפעילויות המקדמות את הפנמת הדגם המוטורי:

* התנסויות בכתיבה על פי המוסכמות בחוברות הלימוד בדפוס ובכתב.

* הסתייעות בתומכי זיכרון קינסטטיים (תחושתיים-תנועתיים) להפנמת התנועה.

* התנסויות בכתיבה במרחבי כתיבה גדולים ובאמצעות כלי כתיבה עבים, כגון: לוח מחיק, דפים חלקים, טושים, צבעי ידיים. בהדרגה נתרגל כתיבה במרחב הדף ובשימוש בעיפרון.

* התנסויות ב"כתיבה" באוויר.

* בלמידת עמיתים: התנסויות ב"כתיבה" על הגב זה לזה וזיהוי האות.

* למידת אותיות הכתב במקבצים לפי הכיווניות של האותיות, לדוגמה: מקבץ של אותיות הנכתבות על בסיס אות הקשת כמו באות ר – ה, ת, ח, ק, ב; מקבץ אותיות "נופלות" שכיוון כתיבתן מלמעלה למטה: י, ו, מ, נ, ך.

כתיבה פונטית מלאה

כתיבה פונטית מייצגת את כל צלילי המילה – עיצורים ותנועות, אך לא בהכרח על פי כללי הכתיב (לדוגמה: קלב במקום כלב, יצה במקום יצא). חשוב שיהיה המשך של התנסויות בכתיבה הפונטית, שהחלו בגן.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

ההתנסויות בכתיבה ילוו את תהליך רכישת הידע האלפביתי. בהדרגה, עם ההתקדמות בתהליך רכישת הידע האלפביתי הכתיבה הופכת מובנת ומלאה יותר – בזכות הוספת רווחים בין המילים, היכרות של יותר אותיות, כתיבה של אותיות אהו"י ושל אותיות סופיות.

הצעות לפעילויות המקדמות כתיבה פונטית:

- * התנסויות תדירות בכתיבה בכיתה ובבית בהזדמנויות שונות.
- * מילוי תשבץ או תשחץ (מחייב פירוק פונמי מלא והגדרות – ידע סמנטי).
- * התנסויות בכתיבה של מילים. נסב את תשומת ליבם של התלמידים לאותיות אהו"י ולמילים המסתיימות בתנועה (ֶה או ֵה).
- * כתיבה מחדש של טקסט שנקרא הכוללת עריכת הטקסט לפי תבחינים המוגדרים מראש, לדוגמה: כתיבת סוף חדש, המרת הטקסט מלשון זכר ללשון נקבה, מלשון יחיד ללשון רבים, החלפת פרטי תוכן בסיפור לפי בחירת התלמיד.

כתיבה של טקסטים מסוגים שונים למגוון מטרות חברתיות ותקשורתיות שונות

ההתנסויות תהיינה בחלקן חופשיות ובחלקן מונחות בקבוצה קטנה.

בהוראה מונחית נתייחס לאופן כתיבת המילה מבחינה פונטית ומורפולוגית, למוסכמות הכתב ולמאפייני

הטקסט (איגרת ברכה, רשימה). נעודד שיח מטא-לשוני ומטא-טקסטואלי.

חשוב לעודד תלמידים לקרוא את הטקסטים שהם כותבים ולתקן אותם לפי צורך.

יש לעצב סביבת למידה אוריינית המעודדת כתיבה במרחבי הכיתה ומחוצה לה.

דוגמאות לפעילויות המעודדות כתיבה של טקסטים מסוגים שונים למטרות תקשורתיות שונות:

- * כתיבת איגרת ברכה ליום הולדת: אפשר להציע דוגמאות לכרטיסי ברכה ולעודד תלמידים לכתוב זה לזה ברכות ליום ההולדת.

- * כתיבת איגרת ברכה להחלמה מהירה לתלמידים שנעדרו בשל מחלה.

- * כתיבה ביומן למידה הכוללת כתיבת הודעות, משימות ורשימות.

- * כתיבת סיפורים: פעילויות מגוונות המעודדות כתיבת סיפורים, כגון: תמונות, תמונות ברצף.

- * התנסויות בכתיבה בסביבות למידה דיגיטליות.

- * כתיבת המלצות מסוגים שונים, כגון המלצה לספר, למקום, לחוג או למשחק.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

* <u>כתיבת הוראות והנחיות מסוגים שונים, כגון הוראות משחק.</u>	
* <u>כתיבת הסבר או תשובה.</u>	
* <u>כתיבת הגדרה למילה חדשה שנלמדה.</u>	
* <u>כתיבת קטע מידע לתוכן חדש שנלמד.</u>	
* עידוד <u>כתיבת שאלות</u> בהקשרים שונים, לדוגמה: לפני למידה של נושא ובעקבות קריאה של טקסט.	
* תכנון משחק ו <u>כתיבת כרטיסי ההפעלה</u> למשחק.	
* <u>כתיבה בעקבות שחזור</u> של סיפור או תוכן.	
* כתיבה בעקבות קריאה דיאלוגית שיתופית של ספר ילדים, לדוגמה: <u>כתיבה בבוועיות</u> "דיבור, מחשבה ורגש", <u>כתיבת מכתב</u> לדמות בסיפור ועוד [הצעות נוספות אפשר למצוא בתוכניות <u>שמחת הקריאה</u> ו <u>קריאה דיאלוגית של ספרי ילדים ונוער בכיתה</u>].	
<u>כתיבה מאורגנת הניתנת לקריאה</u>	
שיח על גבולות המילה בהיבט האורתוגרפי המעורר את המודעות לקשר אות-צליל, לאותיות הומופוניות ולמבנה של המילה.	
לעתים חוסר ארגון בכתיבה נובע מקושי גרפו־מוטורי או קושי בארגון.	
* אפשר להיעזר בכלי כתיבה מותאם (כלי כתיבה בעוביים שונים).	
* <u>רווחים בין מילים</u> : אפשר להיעזר באצבע או אטב לסימון הרווחים בין המילים. אפשר להיעזר במחברות חכמות.	
* <u>ארגון במרחב הדף והשורות</u> : הוראה מפורשת של מיקום האותיות בשורות. התייחסות לאותיות העולות מעל השורה ויורדות מתחת לשורה, מיקום אות ביחס לאות אחרת ומילה ביחס למילה אחרת ואומדן של המקום הנותר לכתיבה בסוף השורה.	

רכישת הקריאה והכתיבה

יעדים נדרשים והצעות לפעילויות המקדמות את השגתם

כיתה ב

שלב רביעי
קריאה וכתיבה מבוססות ידע לקסיקלי ומורפואורטוגרפי
קריאה של מילים, משפטים וטקסטים מנוקדים
יעדים נדרשים ומגוון התנהגויות המעידות על השגתם ברמת המילה * מזהים יותר ויותר מילים בזיהוי לקסיקלי-אורטוגרפי – זיהוי אוטומטי, מהיר ומדויק. * הזיהוי מתבסס על ייצוגים-מנטליים אורטוגרפיים של המילים הנוצרים בתהליך של פענוח פונולוגי חוזר ונשנה של המילה – למידה אורטוגרפית (למשל, פענוח חוזר ונשנה של המילים עֶגְבָּנִיָּה וְאֶפְרָסֶק). * הזיהוי בחלקו מתבסס על ידע מורפואורטוגרפי הנבנה בעקבות חשיפה לתבניות מילים ולשורשים בעלי מופעים בולטים ושכיחים (כגון: תלמיד, תרגיל, תפריט; תספרת, תזמרת, תפזרת; הרגישה, הבהילה, הרגיזה; כתב, כותבת, מכתב). * מזהים כיחידה אחת צירופי אותיות המייצגות את צורני הנטייה (לדוגמה: ריבוי – ים, ות; גוף ראשון עבר – תי; שייכות – יו). * מצמצמים מעט את ההישענות על סימני הניקוד, ומצליחים לקרוא מעט מילים ללא ניקוד, בעיקר מילים שהן שכיחות מאוד או קצרות. * בזכות כל אלה, קוראים יותר ויותר מילים בקריאה שוטפת (מהירה ומדויקת). עדיין חלק מהמילים מזוהות באופן 'מקוטע' תוך הסתייעות משמעותית בסימני הניקוד. ברמת המשפט והטקסט הקצר * קוראים בקריאה שוטפת ולעיתים 'מקוטעת' משפטים וטקסטים במערכת הכתב המנוקד – הקריאה מדויקת, בקצב ובפרוזודיה מתאימים. קצב הקריאה והפרוזודיה משתפרים בהדרגה.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

* מודעים לתפקידן של האותיות המייצגות צורני קישור ויחס במשפט, הנכתבות בצמוד למילה מימינה

(אותיות בכל"מ, ש' השעבוד, ה' הידיעה ו-ו' החיבור),

* **עוסקים במשמעות המילה, המשפט והטקסט במהלך הקריאה** – הבנת הטקסט.

* מכירים חלק מסימני הפיסוק.

פעילויות המקדמות את השגת היעדים

המעבר מקריאה "מקוטעת" לקריאה שוטפת מתרחש בתהליך המוגדר "מנגנון הלמידה העצמית". המפתח ללמידה העצמית הוא התנסויות מרובות בקריאה. ככל שההתנסויות מוצלחות ולא מתסכלות, כך הלמידה רבה יותר. בתהליך זה הקורא רוכש ידע על המילה הכתובה והמאפיינים שלה (למשל, כתיב המילה 'מכתב') וככל שהידע הלשוני של הקורא רחב יותר, כך הוא יכול לקשור בין מילים (למשל לקשור בין המילים 'כתב' ו'מכתב'). הקשר בין סוגי הידע השונים תורם לביסוס יכולת הקריאה ומעשיר בו זמנית את הידע הלשוני. מטרת ההוראה בשלב זה שבו עוברים לקריאה שוטפת היא לזמן התנסויות קריאה רבות, מהנות ומוצלחות ככל האפשר. במקביל, יש מקום גם להוראה מפורשת ומונחית הקושרת בין הידע הלשוני של הקורא ובין הביטוי של הידע הזה במילה הכתובה. לכן, ההוראה המפורשת תתמקד בבניית ידע על מילים ומשפטים תוך התייחסות להיבטים סמנטיים, מורפואורטוגרפיים ותחביריים. הוראה מונחית תכלול גם הקשבה לתלמידים קוראים בקריאה קולית, מישוב התלמידים על אופן קריאתם וניתוח שגיאות קריאה נפוצות תוך הרחבת הידע האלפביתי והמורפואורטוגרפי של הלומדים.

להלן דגשים לקידום שטף הקריאה בכיתה ב':

* יצירת הזדמנויות מגוונות לקריאה של טקסטים מסוגים שונים ועידוד קריאה להנאה.

* יצירת הזדמנויות לקריאה קולית ולקריאה דמומה.

* יצירת הזדמנויות לקריאה שיתופית ולקריאה עצמית.

* יצירת הזדמנויות להוראה מונחית בקבוצה המשלבת שיח מטא-לשוני הקושר בין הידע הלשוני לקריאה ולכתיבה.

* הקראה קולית של המורה המדגימה קריאה רהוטה.

הפעילויות לקידום הקריאה יכולות להיעשות ברמת המילה, המשפט, טקסט קצר וטקסט ארוך.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

פעילויות המקדמות קריאה ברמת המילה

- * משחקי זיכרון ומשחקי רביעיות (קטגוריות סמנטיות או מורפולוגיות כגון שורשים).
- * קריאה וכתיבה של רשימות מילים לפי קטגוריות סמנטיות, לדוגמה: חי - צומח - דומם; דברים עגולים; דברים כחולים; מילים מחוץ הים; מילים מחופשה; רשימת מילים של חפצים שקונים בחנות כלי כתיבה (מחברת, דבק, צבעים, מספרים), במכולת (תפוחים, שמן, סוכר, חלב) או בחניות חיות, מילים של חורף, מילים רטובות וכדומה. אפשר להביא רשימות מוכנות ולשוחח על הקשר בין המילים ולאחר מכן להזמין את התלמידים להוסיף מילים לרשימה. אפשר ליצור עם התלמידים את הרשימה. הפעילות מתרגלת קריאה וכתיבה ושיח מטא-לשוני.
- * מילים "באותה המנגינה": יוצרים רשימות של מילים שהן בעלות מבנה מורפולוגי דומה, למשל פעולות שילדים עושים: רוקדים, קופצים, אוכלים, יושבים, צוחקים; דברים שקונים בחנויות: לחם, ספר, דבק, רשת, כתר, גזר; מילים המתארות דברים: אכיל, רעיל, דביק, מחיק, שעיר. בקריאה של הרשימות אפשר לראות שהמילים הן "באותה המנגינה", וגם כתובות באותו הניקוד. באופן הזה מתרגלים זיהוי ושליפה מהירה יותר של המילה על בסיס המבנה הלשוני. אפשר גם לייצר רשימות שהן לא סביב אותו הנושא, אבל בעלות מבנה לשוני זהה (לדוגמה: לפתוח, לזרוח, לשכוח, לצרוח; לגמוע, לשקוע, לפגוע; התעמלות, התרגשות, התלהבות; מתלכדים, מתחברים, מתפתחים).
- * איתור מילים משמעותיות בטקסט וחקירתן: התייחסות למבנה המורפולוגי שלהן, חיפוש מילים נוספות במבנה זהה וקריאתן תוך הסתייעות במבנה המורפולוגי המשותף לפיתוח שטף בקריאה. הפעילות תיעשה בקריאה ובכתיבה. היכרות עם מגוון משקלים מסייעת בביסוס הידע הלקסיקלי ובחיזוק הייצוגים המורפולוגיים. ייצוגים אלה יסייעו בזיהוי מילים ובכתיבתן.
- * קריאה שוטפת של צירופי מילים וקולוקציות בעלות גרעין דומה, לדוגמה: לב שבור, לב של אבן, לב העניין; בית-חרושת, בית-חולים, בית-אבות, בית-הבראה, מעבר חצייה, מזג אוויר. חיבור של שתי מילים לצירוף בעל משמעות בשפה.
- * פעילויות המיועדות לפתח, להעשיר ולטפח ידע לשוני בשיח מטא-לשוני, בקריאה ובכתיבה [ראו פרק העוסק בכשירות תקשורתית – **ידע לשוני לכיתות ב**, עמודים 32-40]. להלן כמה דוגמאות:

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

1. זיהוי אותיות שורש במילים: איתור מילה בטקסט, הדגשת שורש המילה וקריאת מילים נוספות הכוללת שורש זה. לדוגמה: איתור המילה מגלשה, חילוץ השורש – גל"ש וקריאת מילים הכוללת שורש זה: גלשתי, גלשת, גולשים, גלישה ועוד.
2. בניית משחק עם סיומות נטייה, לדוגמה: ריבוי (ילדים, כדורים, חולצות, בננות) או שייכות (ספריו, ילדיו).
3. זיהוי סיומות של משקלים, למשל בעלי המקצוע (חקלאי, עיתונאי, בנאי) או הקטנה (פעוטון, ספרון, ילדון), והתנסויות בקריאה ובכתיבה של רשימת מילים ומשפטים במבנה דומה.
4. זיהוי מילים שיש להן צורן מקדים משותף לדוגמה: מילים עם ה' הידיעה (הילד, הספר, הכיתה) או מילים צורני היחס בכל"מ וש' השעבוד (בבית, בחצר, בגן, בחוף הים), והתנסויות בקריאה ובכתיבה של מילים ומשפטים במבנה דומה.

פעילויות המקדמות קריאה ברמת המשפט

- * הרכבת משפטים: מציגים שלוש ערמות של קלפים - שמות עצם היכולים לשמש כנושא, פעלים ושמות עצם היכולים לשמש כמושא. המטרה היא ליצור משפטים פשוטים, הגיוניים ותקינים מבחינה תחבירית (למשל התאם מין). אם נדרש - מתקנים את המשפט. למשל, המכונית נוסעת מהר.
- * משחק הגדרות: מפזרים על השולחן שמות של פריטים. כל ילד לוקח מהקופה קלף שיש בו הגדרה של אחד האובייקטים. מזהים את הפריט המתאים.
- * משפטים עם "מילים באותה מנגינה": מפתחים את משחק המילים באותה המנגינה לצירופים – כלב שעיר, ציור מחיק, אוכל רעיל; או יוצרים משפטים מכל מילה - הילדים רוקדים במעגל, הילדים אוכלים ביחד; הילדים צוחקים בקול רם.
- * התנסויות בקריאה של משפטים: בנייה של משפטים במבנה תחבירי אחיד וקריאה שוטפת שלהם (למשל משפטים במבנה חזרתי כשנושא המשפט קבוע (לדוגמה: הכלבים נובחים כל היום, הכלבים מכשכשים בזנב, הכלבים רודפים אחרי חתולים).
- * מתבוננים בסרטון שיש בו פעילויות שונות. לאחר הצפייה בסרטון מרימים קלף מתוך ערמת קלפים. בכל קלף כתוב משפט המתאר פעילויות. מחליטים אם הפעילות הזו הייתה בסרטון או לא.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

- * התנסויות במילוי משפטי השלמה ולאחר מכן קריאה של המשפטים. למשל בעלי תכונה או מקצוע: מי שמוותר הוא... ותרן, מי שמחייך הוא... חייכן, מי שרוקד הוא... רקדן; דוגמה נוספת - תארים: אוכל שאפשר לאכול אותו הוא... אכיל, דבר שאפשר לשבור אותו הוא... שביר.
- * פעילויות המיועדות לפתח, להעשיר ולטפח ידע לשוני בשיח מטא-לשוני, בקריאה ובכתיבה [ראו פרק העוסק בכשירות תקשורתית - **ידע לשוני לכיתות ב**, עמודים 40-42]. דוגמה לפעילות המתמקדת בהבחנה בין משפטים עם ה"א הידיעה ובלעדיה - מדברים על מה ההבדל בין המשפטים ומסמנים את האות ה"א: למשל, הכלב המפחיד טייל בחוץ - כלב מפחיד טייל בחוץ. לאחר מכן, מחפשים בטקסט מילים שמתחילות בה' הידיעה. באופן דומה מתמקדים באותיות היחס ובמילות קישור.

פעילויות המקדמות קריאה של טקסטים קצרים

- * מילוי מילים בטקסט (קלז): התנסויות בהשלמת מילים תוך התאמת המילה לתוכן ולהקשר התחבירי. [ראו תוכנית ההוראה **השלם החסר** - מילוי מילים בטקסטים מידעיים]
- * קריאה תיאטרלית שיתופית: התנסויות בקריאה שיתופית של טקסט סיפורי. ההתנסות כוללת לקיחת תפקיד והקראה קולית הבעתית המותאמת לתוכן, להקשר התחבירי ולמאפייני הדמות. כמו כן, שמירה על תזמון מתאים בקריאה. אפשר לשלב קריאות חוזרות עם החלפת תפקידים. [ראו **הדגמה לקריאה תיאטרלית המשלבת קריאות חוזרות בכיתה ב** של הסיפור "האם הגיע הסתיו" מאת עודד בורלא]
- * התנסויות בהקלטה עצמית של הקריאה וביצוע בקרה גם באשר לדיוק, לקצב ולפרוזודיה.
- * קריאה של קטעי מידע קצרים (3-4 משפטים) על בעלי חיים שונים. בחברותא, התלמידים קוראים משוחחים ומשתפים זה את זה. אפשר להיעזר בספרי עיון על בעלי חיים - עולם המים, עולםם של חרקים, אנציקלופדיות לילדים, כתבי עת לילדים, **כתבות מתוך כתבי עת**, ועוד [הספרים ניתנים לרכישה בגפ"ן].
- * מסדרים לפי הסדר הנכון רצף של משפטים לטקסט רציף (קוהרנטי) והגיוני. למשל "כל בוקר אני מצחצח שיניים לפני שאני אוכל את ארוחת הבוקר"; "בארוחת הבוקר אני אוהב לאכול קורנפלקס וחלב"; "כשאני מסיים את הארוחה, אמא שלי מזכירה לי תמיד לשים את הקערה בכיור" ... וכך הלאה.
- * קריאה של שירים מולחנים המלווה בשיח ובהזמנה לתגובה. אפשר לבחור שירים המתקשרים לנושאים הנלמדים בכיתה ושירים המתחברים לפס הקול החברתי-תרבותי [ראו הצעות לשירים המלוות בפעילויות בתוכנית **פ"סקול חברתי**]

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

פעילויות המקדמות קריאה של טקסטים ארוכים

- * קריאה מונחית של ספר בהמשכים בכיתה.
- * עידוד קריאה להנאה.
- * קריאה חוזרת של טקסטים הנלמדים בכיתה.

תוכניות פדגוגיות לעידוד קריאה ולקידום שטף הקריאה (הפיקוח על הוראת העברית ביסודי)

- * התוכנית **קול קורא! לקידום שטף הקריאה** הכוללת עשר פרקטיקות לקידום שטף הקריאה.
 - * התוכנית **קריאה מהנה!** מיועדת לקידום מיומנויות של שטף קריאה בזיקה להבנת הנקרא. לתוכנית שני חלקים: חלק ראשון מיועד לכיתות ב-ד וכולל תלקיט עם מגוון טקסטים מסוגים שונים (בדיחות, סיפורים, קטעי מידע) (בגרסה מנוקדת ובכתיב מלא בניקוד מסייע), ופעילויות משחקיות ללמידת עמיתים. החלק השני מיועד לכיתות ד-ו וכולל תלקיט של פעילויות המבוססות על כתבות מתוך כתב העת 'סימניה'.
 - * לשני החלקים מדריך מפורט למורה.
 - * התנסויות בקריאה של כתבי עת וירחונים לילדים. ראו כתבות מתוך **כתב העת 'סימניה'**, ירחון לילדים בקריאה קלה. הכתבות מלוות בהקראה דיגיטלית קולית.
 - * התוכנית **השלם החסר**: התוכנית מיועדת אף היא לקידום אוריינות קריאה, בדגש על הרחבת ידע העולם והידע הלשוני. התוכנית מציעה תלקיט של טקסטים מידעיים המלווים במשימה של השלמת מילים חסרות (קלז).
 - * התוכנית **קריאה דיאלוגית של ספרי ילדים ונוער בכיתה**: התוכנית מבוססת על פרקטיקת הקריאה הדיאלוגית והיא מותאמת להוראה בכיתה ובקבוצה קטנה. את הספרים אפשר לרכוש בגפ"ן כמארזים כיתתיים.
- [דוגמאות ליחידות הוראה לכיתה ב: **ילדי בית העץ, לשחרר את כפיר** מאת רן כהן-אהרונוב; **ג'ינג'ר כפול 2** מאת אירית שטייף-שושני; **בילבי** מאת אסטריד לינדגרן]
- * סביבות דיגיטליות המותאמות לקידום שטף קריאה [ניתנות לרכישה בגפ"ן].

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

ידע סימני פיסוק

- * הוראה מפורשת של ידע סימני הפיסוק באופן הולך ומתפתח. ההוראה המפורשת תעסוק בקשר שבין סימני הפיסוק למשמעותם וכן הדגמות לקריאה מותאמת לסימני הפיסוק.
- * הגברת המודעות לסימני הפיסוק באמצעות סימונם בטקסט: נקודה, פסיק, נקודתיים, מירכאות, סימן שאלה וסימן קריאה.
- * התנסויות בקריאת משפטים באינטונציה (הנגנה) המתאימה לסימני הפיסוק (פרוזודיה).
- * שיח מטא-לשוני מונחה אודות החשיבות של סימני הפיסוק בקריאה וההסתמכות בהם לשטף הקריאה (בפרט להנגנה בקריאה), להבנת הנקרא ולהבעה בכתיבה.

כתיבה

יעדים נדרשים ומגוון התנהגויות המעידות על השגתם

- * כותבים מילים בכתיבה המייצגת את כל צלילי המילה – עיצורים ותנועות. הכתיבה מאופיינת בשגיאות באותיות הומופוניות.
- * כותבים בכתיב תקין אותיות תפקוד הומופוניות שכיחות (למשל, ת' בסוף מילה או ו' החיבור).
- * כותבים בכתיב תקין מילים המבוססות על שורשים שכיחים מאוד.
- * שטף הכתיבה הולך ומתבסס.
- * כותבים בכתב קריא.

פעילויות המקדמות את השגת היעדים

הכתיבה והכתיב מתפתחים עם התרחבות הידע הלשוני ועם ההתנסויות בכתיבה. להלן הצעות לפעילויות המקדמות כתיב בכתיבת מילים, משפטים וטקסטים קצרים:

כתיב תקין של מילים שכיחות

- * התנסויות מגוונות וחוייתיות בכתיבה נכונה של מילים יחידאיות נפוצות (למשל המילים: עכשיו, פתאום, שולחן, כוס, כלב) וכתיבה נכונה של מילות תפקוד החוזרות על עצמן (למשל המילים: כי, אני, עם, אם).
- * עידוד כתיבה ובקרה עצמית על הכתיבה.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

* משחקי מילים (כגון בינגו).

* השלמת מילים במשפטים חסרים (קלוז).

כתיב תקין של שורשים וצורנים שכיחים

* פעילויות המיועדות לפתח, להעשיר ולטפח ידע לשוני וחיבורו לכתיב [ראו פרק העוסק בכשירות תקשורתית

– ידע לשוני לכיתות ב, עמודים 32-40].

להלן כמה דוגמאות:

1. אותיות השורש: קריאה וכתיבה של רשימת מילים בעלות אותו שורש (למשל – כותב, מכתב, כתובת, כתיבה; עטיפה, עוטפת, עטוף, מעטפה). היכרות עם מילים הקשורות בשורש תחדד את תפיסת המשמעות של המילה ואת עיגונה ברצף של אותיות (המהוות את השורש).
2. אותיות השורש: חיפוש מילים מאותה משפחת מילים וכתיבתן, זיהוי אותיות השורש והתייחסות לאחידות הכתיב של אותיות השורש.
3. משקלים: מילים בתבניות שונות המתחילות ו/או מסתיימות באות תי"ו (תלמיד, תכשיט, תרגיל; משקפת, מרפסת, מקטרת; תזמורת, תספורת, תפזורת).
4. מוספית השייכות: חיבור שתי מילים למילה אחת (הילדים שלו-ילדיו, הבגדים שלו – בגדיו), כתיבת המילים והתייחסות לכתיב הסיומת "יו".
5. ה"א הידיעה: כתיבה של שם עצם ותואר, כמו הילדה החמודה, הכלב הצעיר.
6. וי"ו החיבור: התנסויות בכתיבת רשימת "מכולת": חלב וגבינה; חלב ולחם ועוד.

עידוד כתיבה

התנסויות מרובות בכתיבה של טקסטים מסוגים שונים למטרות שונות. ההתנסות בכתיבה מפגישה את הכותב בהתחבטויות עם סוגיות הכתיב – אופן ייצוג המילים בכתיבה. ההתנסויות תהיינה בחלקן חופשיות ובחלקן מובנות ובזיקה לטקסטים הנלמדים.

בהוראה מונחית נתייחס לאופן כתיבת המילה מבחינה פונטית ומורפולוגית, למוסכמות הכתב ולמאפייני הטקסט (איגרת ברכה, רשימה). נעודד שיח מטא-לשוני ומטא-טקסטואלי. חשוב לעודד את הלומדים לקרוא את הטקסטים שהם כותבים ולתקן אותם לפי הצורך.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

[דוגמאות לפעילויות המעודדות כתיבה של טקסטים מסוגים שונים למטרות תקשורתיות שונות ראו בתוכנית הלימודים ל**כיתות א'**; וב**מבדקי הכתיבה לכיתות ב'**].

אפשר להרחיב את ההתנסויות ב**סביבות דיגטליות** המקדמות כתיבה [סביבות דיגטליות ניתנות לרכישה בגפ"ן].